

prof. Schubert, prof. L. Bakoš, ktorý sa popri histórii zapodieval aj otázkami teórie výchovy a ďalší.

Prírodzene v takomto krátkom príspevku nie je možné uviesť ďalších slovenských pedagógov, ktorí sa pričínili o realizáciu Komenského koncepcie na slovenských školách, kde okrem materiálnej zaostalosti prebiehala zámerná maďarizácia slovenského národa, čo len zvyšovalo jeho utrpenie.

Práve preto slovenskí vlasteneckí učitelia v druhej polovici minulého storočia preukazovali veľkú lásku a obdiv J. A. Komenskému. Ani tri dlhé storočia nespôsobili zabudnutie na človeka, ktorý svojim hrdinským, ale aj bolestivým životom a nesmrteľným dielom ostal stále vzorom, ktorý treba i v súčasnosti nasledovať.

Výchova aktívneho vzťahu žiakov k prírode v pedagogickom odkaze J. A. Komenského

Jarmila Dargová

Vplyv prostredia na vývoj človeka zdôraznil už Hipokrates. Zo štúdia pedagogického dedičstva J. A. Komenského sa presvedčujeme, že aj on uvedenej problematike venoval veľkú pozornosť. V 17. storočí úlohu prírody a prírodného prostredia vo výchove mládeže podčiarkujú aj ďalší predstavitelia rôznych filozofických smerov.

V doterajšej komeniologickej literatúre sa týmito ideám J. A. Komenského venujú J. Popelová, D. Čapková, P. Floss a iní.

Vedecko-technický pokrok a rozvoj civilizácie prináša pre ľudstvo nové poznatky i problémy. Prírodné prostredie človeka sa neodborným zásahom naruša, čo vplyva na biologický a psychický vývin človeka. Tento problém je dnes čoraz akútnejší. Zamestnáva mysle ľudí všetkých profesií a nás pedagógov zaujíma z hľadiska pozitívnej výchovy. Výchova aktívneho vzťahu žiakov v prírode v našej škole predstavuje také výchovné úsilie, ktorého výsledkom je človek s kultivovaným vzťahom nielen k spoločnosti, ale aj k prírode a životnému prostrediu ako predpokladu jeho existencie.

Príroda ako neoddeliteľná súčasť životného prostredia sa významnou mierou podieľa na formovaní osobnosti človeka. Už J. A. Komenský hovorí, že vrcholom rozvoja prírody je človek. Človek od počiatku svojho pobytu na svete tvorí súčasť prírody. Žije podľa nej a v nej, ale aj napriek tomu sa ešte nenaučil plne žiť v súlade s jej zákonmi. Často ako bytosť stojí dokonca v protiklade k prírodným a prirodzeným mechanizmom a ako jediný dospel tak ďaleko, že môže ohrozovať seba samého tým, že nepozná katastrofálne dôsledky svojej činnosti. Hlavná idea J. A. Komenského, že človek ako časť prírody sa podriaďuje všetkým zákonom jej vývoje, preniká celým jeho dielom. Žiada, aby výchova zodpovedala prírode a zákonitostiam, ktoré v nej existujú. Komenský to zdovodňuje tým, že príroda je

jednotný celok, existuje v nej presný poriadok, všetko tu prebieha cieľavedome, postupne, v harmónii a prirodzenou cestou.¹ Proti vonkajšiemu a často násilnému pôsobeniu na dieťa pochopil výchovu ako prirodzený proces. Tomu prispôbil obsah vzdelávania, pedagogické metódy, organizáciu školstva a zachytil aj vzťahy človeka k prírode a k ľudskej činnosti.

Prírodu pokladá za učiteľku. "Je totiž celkom pravda, že všetka sila umenia spočíva v napodobňovaní prírody".² Považuje ju za prameň poznania. Hovorí: "Človek vie iba to, čo poznal odinaka!...Každý vie iba to, čo poznal. Ak chceš, aby niekto vedel, postaraj sa o to, aby mnoho poznal".³ Z jeho myšlienok pre nás vyplýva, že súčasťou výchovy osobnosti človeka musí byť aj poznávanie prírody, zákonitostí jej existencie a vývoja rastlín, živočíchov, poznávania hornín a nerastov, zdrojov a podmienok života, poznávanie mnohotvárnosti a jednoty prírody, vnímanie jej krásy, formovanie jej vzťahov k nej a aktívna účasť pri tvorbe zdravého prirodzeného a životného prostredia.

Žiada tiež, aby už v predškolskom veku boli deti vedené k "chápaniu vecí prírodných a iných".⁴ V duchu svojich ideí, že príroda je učiteľkou a prameňom poznávania, žiada, aby sa deti oboznamovali s rôznymi vecami, predmetmi, farbami, javmi, krásou oblohy, stromov, kvetov, zvierat, rastlinami, prúdením vody. Tu Komenský vystihuje význam priameho kontaktu dieťaťa so skutočnosťou, význam skúsenosti s prírodou ako prostriedku k všestrannému vzdelávaniu osobnosti.

Človek sa od ríše zvierat odtrhol prácou. Ruku J. A. Komenský nazýval "...nástrojom nástrojov", ktorý je daný len človekovi a ďalej hovorí, že "nič totiž není v celom svete, čo by nepodliehalo činnosti človeka".⁵

Idea ovládnutia prírody človekom a jeho aktívneho vzťahu k prírode sa v dobe Komenského začína rozvíjať v snahe zdokonaľiť prírodu hlbokými vedomosťami a prácou človeka. Dr. Pavel Floss správne poznamenáva, že "Komenský spolu s inými mysliteľmi renesancie vie, že človeka robí človekom práca a tvorba, a že ňou človek buduje novú, nie už len prírodou danú ríšu".⁶ Teda len svojím aktívnym vzťahom k prírode môže v nej navodiť určité zmeny.

Vo Všenáprave Komenský hovorí, že človek "...vášnivě hledá něco vznešenějšího nade všechno to, co již má".⁷ Zdôrazňuje nutnosť aktívnych činov nápravy pri uskutočňovaní stále dokonalejšej ľudskej skutočnosti a prírody.

V práci Informatórium školy materskej Komenský hovorí, že "...deti sa vždy rady niečím zaoberajú... Keďže je to veľmi užitočné, neslobodno im v tom brániť, ale treba sa starať, aby vždy mali čo robiť..."⁸ Tu môžeme nájsť aj určité návody ako u detí rozvíjať aktívny vzťah k prírode. Podobne aj v jeho diele Svet v obrazoch v časti kde hovorí o orbe, mletí, rybárstve, kuchárstve, krajčírstve, tesárstve, básníctve a iných remeslách, kde človek prichádza do kontaktov s prírodou alebo prírodnými materiálmi, s ktorými sa v určitých povolaniach pracuje.⁹

Poznávanie prírody napomáha vytvoriť si vzťah ku nej, vypestovať potrebu jej aktívnej ochrany a vštípiť základné pravidlá, ako sa v prírode správať a ako v

prírodnom prostredí konať. Veľmi zaujímavé a podnetné sú tie myšlienky Komenského, ktoré sa týkajú pretvárania prírodného, ale i spoločenského prostredia tak, aby ešte plnšie mohlo slúžiť človeku, jeho ďalšiemu rozvoju. Na tomto procese má rozhodujúci podiel sám človek, úroveň jeho vzdelania a stupeň vychovanosti. V svojej práci "O vzdelaní ducha Komenský píše: "Vzdelaným národom slúžia všetky prvky a živly na svete, ani útroby zeme nemožu skryť pred nimi svoje poklady (kovy, perly, drahokamy atď.)... Vzdelané národy nenechávajú ani kúsok zeme nevyužitý ani nijakú matériu vyjsť neužitočne nazmar: drevá i drievka, kamene i kameňky, ba i piesok a špinu na uliciach pozbierajú a použijú na svoje potreby... Aj kraje od prírody najneúrodnejšie, kde okrem piesku alebo skál alebo močarísk a bažín niet ničoho, sú také obrobené, že sa zdajú rajom".¹⁰ Takto a podobne upravované prírodné prostredie má silné výchovné účinky a pozitívne vplýva na duchovný rozvoj človeka. Naopak, neupravené prostredie má negatívny vplyv.

Veľké bohatstvo myšlienkového odkazu J. A. Komenského aj z tejto problematiky nám dáva možnosť i naďalej čerpať podnety pre našu prácu s deťmi a mládežou. Utvárať u nej nie pasívny, ale aktívny vzťah k prírode na základe hlbokých vedomostí o živej a neživej prírode, teda o celom životnom prostredí a usmerňovať aktivitu žiakov na ochranu prírody ako predpokladu existencie človeka.

Literatúra:

1. Lordkipanidze, D.O.: J. A. Komenskij. Moskva, Izdatel'stvo "Pedagogika" 1970, s. 170 - 176.
2. Komenský, J. A.: Veľká didaktika. Bratislava, SPN 1954, s. 89.- J. Komenský, J. A.: Analytická didaktika. Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 75.
4. Komenský, J. A.: Informatórium školy materskej. Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 138.
5. Consultatio, I, s. 51/30 a s. 425 /686/. Pozri tiež jeho prácu Pansofia.
6. Floss, P.: Příroda, člověk a společnost v díle J. A. Komenského. Přerov, Měst. národní výbor 1968, s. 20.
7. Consultatio, II, s. 217/373/.
8. Komenský, J. A.: Informatórium školy materskej. Bratislava, SPN 1978, s. 23.
9. Vybrané spisy J. A. Komenského zv. II. Praha, SPN 1960, s. 349-364.
10. Komenský, J. A.: O vzdelaní ducha. Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 237.

Podněty Jana Amose Komenského pro soudobou hudební výchovu

Olga Settari

Příspěvek vychází z Komenského výroků o hudbě a hudební výchově, jak je nacházíme porůznu roztroušeny v jeho pracích pedagogického i jiného charakteru /zejména Informatorium, Didaktika, Orbis pictus, některé části Obecné porady o nápravě věcí lidských, předmluva k Amsterodamskému kancionálu/. Komenský nám sice nezanechal ucelený spis o hudbě či hudební výchově, ale z jeho výroků si můžeme utvořit obraz o tom, jak si ve své době představoval vyučování hudbě na různých stupních škol. Některé jeho náměty byly v té době pozoruhodné a i